

ԲՆԱՊԱՀՊԱՆԱԿԱՆ ԴԻԶԱՅՆԸ ՈՐՊԵՍ ԱՐԴԻԱԿԱՆ ՈՒՂՂՈՒԹՅՈՒՆ

ԼԻԼԻԹ ՄԵԼԻՔՅԱՆ

Մշակույթն ընդհանրապես, այդ թվում՝ դիզայնը, արտացոլում է մարդկային հասարակության պատմական զարգացման որոշակի մակարդակը, տվյալ պատմափուլում բնության և հասարակության նկատմամբ մարդու մոտեցումները, ընդգրկում է նրա գործունեության մտավոր և առարկայական արդյունքները: Ժամանակակից դիզայնը ներառում է մշակույթի ու արվեստի համամարդկային ամենատարբեր նվաճումները: Այն հատկանիշների համակցությունն է, որոնք արտահայտում են մարդկային մշակույթի և արվեստի անցած փուլերը, ներկան և կողմնորոշումը դեպի ապագան:

Դիզայնը ժամանակակից հասարակության բարդ գործունեության միջավայրը նպատակահարմար կազմակերպելու միջոցն է: Այն ուսումնասիրում է նաև մարդուն շրջապատող առարկայական միջավայրի խնդիրները, լուծում մարդու կյանքի և գործունեության համար արտադրության միջոցներով ստեղծված ներդաշնակ առարկայական միջավայրի ձևավորման սոցիալ-մշակութային, կենցաղային, տեխնիկական և գեղագիտական հիմնախնդիրները: Դիզայնն արտացոլում է մշակույթի, արվեստի և տեխնիկայի փոխադարձ կապը, առարկայական միջավայրի գեղագիտական հարցերը, ինչպես նաև ձևակերպում է արտադրանքին ներկայացվող տեխնիկական ու գեղագիտական պահանջները: Դիզայնը կարևոր դեր է կատարում ներդաշնակորեն զարգացած մարդու համար աշխատանքի, կենցաղի և հանգստի լավագույն պայմաններ ստեղծելու, նյութական, մշակութային ու գեղագիտական արժեքների ապահովման գործում:

XIX դարի վերջին և XX դարի սկզբին առաջացան մեքենաների և տեխնիկական կառույցների գրավչության ու գեղեցկության մասին նոր պատկերացումներ, ինչպես նաև ներդաշնակման հիման վրա շրջապատող ողջ առարկայական աշխարհի նպատակաուղղված կարգավորման և վերակազմման անհրաժեշտություն: Գեղարվեստական նախագծման օբյեկտ դարձան ոչ միայն առանձին առարկաները կամ նրանց բաղադրիչները, այլ նաև իրերի համակարգերը, մարդկանց և իրերի ամբողջ խմբերի միջև առկա բարդ կապերը: Այսինքն՝ դիզայնը սկսեց ընկալվել նաև որպես գեղարվեստական

նախագծման արդյունք: Դիզայնի արդյունքի ընկալումն սկսեց ընդգրկել որպես հուզական փոխազդեցություն ոչ միայն հենց իր արդյունքի մտահայեցությունից (առաջին հերթին գեղարվեստական), այլև դիզայնի արդյունքի նկատմամբ սպառողի սեփական ապրումներից, որպես իրագործելի ցանկություն:

Այսինքն՝ դիզայնը մարդու ստեղծագործ գործունեության արդյունքն է և իրականացվում է մարդու համար, ծառայում է մարդուն: Այստեղ է, որ հարաբերակցվում են զգայականն ու գեղագիտականը: Մարդը միշտ էլ դեպի գեղեցիկը, դեպի հարմարը, դեպի գրավիչը ունեցել է առանձնահատուկ ձգտում, յուրատեսակ մոտեցում: Այսօր դիզայնի խնդիրն է նաև ծառայել կոնկրետ մարդուն, սպառողին և նրա անմիջական շրջապատին: Այս իմաստով խիստ արդիական ու խնդրահարույց են դառնում շրջապատող միջավայրի նկատմամբ մարդկային մոտեցումները և այդ հենքի վրա ձևավորվող բնապահպանական օրինաչափությունները, այսինքն՝ բնապահպանական դիզայնը:

Բնապահպանությունն ընդհանրապես ուսումնասիրում է կենդանի օրգանիզմների և միջավայրի պայմանների փոխհարաբերությունները: Իսկ բնապահպանական օրինաչափությունները մարդու կողմից կենսաբանական հնարավորությունները նպատակահարմար օգտագործելու, տնտեսական բազմաբնույթ հարցեր կարգավորելու և լուծելու միջոցներն են, որոնք արդեն իրենց արտահայտությունն են գտնում բնապահպանական դիզայն հասկացության շրջանակներում: Բնապահպանական տեսակետից առավել արդյունավետ են համալիր հետազոտությունները, որոնք հնարավորություն են տալիս ավելի խորը և անմիջականորեն բացահայտելու բնապահպանական օրինաչափությունները՝ կախված գոյության պայմաններից և այդ պայմանների զարգացման շարժընթացներից: Արժե հիշատակել, որ արդեն իսկ բնապահպանական իմացության ուրույն գաղափարներով են տոգորված բազմաթիվ հայ դասական մտածողների, այդ թվում՝ Ագաթանգեղոսի, Մովսես Խորենացու, Ղազար Փարպեցու և շատ այլ ուրիշների աշխատությունները:

XX դարի սկզբին դիզայնի ձևավորման և կայացման սկզբնափուլում, երբ դիզայնը սկսեց ներդրվել նաև մշակույթի մեջ՝ որպես ստեղծագործության սկզբունքորեն նոր ոլորտ, այն հակադրության մեջ մտավ ավանդական գեղարվեստական մշակույթի ամենատարբեր ուղղությունների հետ: Ունենալով արվեստի, մշակույթի ուղղությունների նկատմամբ ոչ միանշանակ պատկերացումներ և մոտեցումներ, քիչ չեղան գիտնականներ ու մտածողներ, ովքեր միանգամից չէ, որ ընդունեցին դիզայնի գաղափարը:

«Դիզայնը արատրակտ արվեստ է», - գրեց Հերբերտ Ռիցը, իսկ Գլուգ Էշֆորդն ու մի շարք այլ մտածողներ ավելացրին, որ «դիզայնը արվեստ չէ»։ Ավելի մեղմ արտահայտվեց Մադոնադոն. «դիզայնը պարունակում է արվեստի տարրեր, բայց չի համընկնում արվեստի հետ»։

Շրջապատող միջավայրի վրա մարդկային գործունեության աճող բացասական ազդեցությունը մարդկային հասարակության զարգացման առավել արդիական հիմնախնդիրներից մեկն է։ Այն անկասկած բխում է բնապահպանական երևույթների արժեզրկման, վատթարացման գործընթացներից, միաժամանակ խթան է, շարժառիթ, դրդապատճառ, ազդակ հասարակության կողմից բնության վրա բացասական ազդեցության և հետագա սերունդներին առողջ բնության փոխանցման պատճառահետևանքային կապի ապահովման համար։

Ելնելով այս ամենից՝ հատկապես XXI դարի սկզբին մարդկության բնապահպանական հիմնախնդիրների նկատմամբ բնապահպանական մշակույթը մղվեց առաջին պլան։ Մինչև այդ գոյություն ունեցած և նորաստեղծ բնապահպանական երևույթները սահմանափակող միջոցներն ու չափորոշիչները սկսեցին լրացվել մարդու և նրան շրջապատող միջավայրի գոյության նոր, ավելի առաջադեմ ու արդյունավետ այլ ձևերով ու միջոցներով։

Բնապահպանական հիմնախնդիրների լուծման գերակա, առաջնային ուղղությունը դարձավ մարդու կողմից ստեղծված արտադրանքի բնակազմական հատկանիշների ներդրումը միջավայր, այսինքն՝ նախագծման մշակույթում ներդրվեց բնապահպանական մոտեցումը։ Ընդհանրապես, դեռևս 1970-ական թվականներին առաջացած բնապահպանական դիզայնի ուղղվածությունը «Մարդ-բնություն» համակարգում հարաբերությունների ներդաշնակությունն է և այդ հարաբերության մեջ մարդու պատասխանատվության ներդրումն ու ապահովումը։

Բնապահպանական դիզայնի խնդիրն է դիզայնի նախագծման տիրույթների և օբյեկտների ստեղծման գործընթացներում կիրառվող նյութերի բնապահպանական մաքրության ապահովումը, արտադրության և սպառման գործընթացների բնապահպանական մաքրությունը՝ այդ գործընթացներում հաշվի առնելով թափոնների օգտահանման և շրջապատող միջավայրի հիմնախնդիրների՝ հոգուտ մարդկության լուծման անհրաժեշտությունը։ Այս համալիր մոտեցումների արդյունքում պետք է ապահովվել բնության պահպանության և արդի մշակույթի պահանջներն ու մոտեցումները, ինչպես նաև լուծել տվյալ խնդիրների պահանջները։

Խոշոր առումով դիզայնում բնապահպանական մոտեցումն ինչ-որ չափով նաև հակազդեցություն է գիտատեխնիկական զարգացման նկատմամբ: Սա համաշխարհային բնապահպանական շարժումների ուղղություններից մեկն է, որի խնդիրն է շրջապատող միջավայրի պահպանումն ու վերականգնումը: Դիզայնում բնապահպանական մոտեցման էությունն այն արտադրանքի ստեղծումն է, որը համընկնում է ու ներդաշնակ է շրջապատող միջավայրի հետ, և որը ենթադրում է բնության վրա դրականորեն ազդող, բնությունը չաղտոտող այլընտրանքային միջոցների օգտագործում: Այն նաև էներգետիկ միջոցների արդյունավետ օգտագործման, ոչ թունավոր, արդեն վերամշակված կամ վերամշակման ենթակա թափոնների և նրանց օգտագործման հնարավորությունների ստեղծումն է ու ծառայության ժամկետի լրանալուց հետո վնասակար ազդեցությունների չեզոքացումը, նվազեցումը կամ բացասական ժխտողական երևույթների լրիվ վերացումը:

Աշխարհում հասարակության հիմնական ուժերն այսօր նպատակաուղղված են նյութերի և ռեսուրսների առավելագույն տնտեսմանը, արտադրանքի երկարակեցության ապահովմանը, այնպես որ այդ երկարակեցությունն ու նյութական ծախսի հարաբերակցությունը լինեն օպտիմալ, բարենպաստ և հաշվի առնեն նրանց արդյունքների, երկրորդային հումքի օգտահանման հնարավորությունը, ինչպես նաև ծառայության ժամկետը լրանալուց հետո հնարավոր լինի չեզոքացնել և հեռացնել մարդուն շրջապատող միջավայրից:

Այս բոլորով հանդերձ, պետք է նշել, որ դեռևս չի ձևավորվել ամբողջական ուսմունք բնապահպանական դիզայնի մասին, սակայն բացվել են նոր հորիզոններ, գեղագիտական, մշակութային նոր լծակներ բնապահպանական դիզայնի զարգացման համար: Այսօր արդեն գիտական, ստեղծագործական, հետազոտական և ամենօրյա տարբեր նախագծման գործընթացներում լայն կիրառություն է գտել «բնապահպանական դիզայն» եզրույթը: Բնապահպանական դիզայնի հիմնախնդիրները հարաբերակցվում են արտադրության ամենատարբեր ոլորտների, ճարտարապետության, արդյունաբերության, ժամանակակից գիտական հետազոտությունների հետ:

Ամփոփելով կարող ենք եզրակացնել, որ «Բնապահպանական դիզայն» եզրույթը նշանակում է ոչ միայն ինքը՝ դիզայն գործունեությունը կամ այդ գործընթացը, այլ ներառում է նաև ճարտարապետական նախագծման եղանակները, միջոցներն ու գործունեության արդյունքները: Այն արտահայտում է դիզայնի էությունը՝ որպես նախագծային ստեղծագործական մոտեցում, որը

ներառում է ճարտարապետական նախագծման գեղարվեստական և տեխնիկական, ինչպես նաև բնապահպանական բոլոր սկզբունքները:

Օգտագործված գրականություն

1. Дизайн, Иллюстрированный словарь-справочник //Г. Б. Минервин, В. Т. Шимко, А. В. Ефимов. – Москва, Архитектура – С, 2004
2. **Медведев В. Ю.** Сущность дизайна: учебное пособие – 3-е издание, испр. и доп. – СПб.: СПГУТД, 2009.
3. **Уваров А. В.** Экологический дизайн: опыт исследования процессов художественного проектирования, Москва, МВХПУ, 2010.
4. **Моисеев Н. Н.** Современный рационализм, Москва, 1995.
5. **Борев Ю. Б.** Эстетика, Москва, Высшая школа, 2002.
6. **Glazacheva A.** Ecodesign: Projection of the Environment //Ecology and Forests for Public Health: Proceedings of the International Conference. Oslo, Norway, 2009.
7. **Kofler W.** Sustainability and some arguments for an additional approach for science for survival // International Conference on <<Environment: Survival and Sustainability>>: Abstracts. Nicosia – Northern Cyprus, 2007.

Ա Մ Փ Ո Փ ՈՒ Մ

Հոդվածում բնապահպանական դիզայնը ներկայացվում է որպես մարդկային հասարակության զարգացման որոշակի մակարդակ: Վերլուծվել են դիզայնի համամարդկային ամենատարբեր նվաճումներն ու այն հատկանիշների համակցությունները, որոնք արտահայտում են մշակույթի և արվեստի անցած փուլերը, ներկան և կողմնորոշումը դեպի ապագան:

Բնապահպանական դիզայնը ներկայացնում է մարդուն շրջապատող առարկայական միջավայրի խնդիրները, լուծում մարդու կյանքի և գործունեության համար արտադրության միջոցներով ստեղծված ներդաշնակ առարկայական միջավայրի ձևավորման սոցիալ-մշակութային, կենցաղային, տեխնիկական և գեղագիտական հիմնախնդիրները: Այսինքն՝ դիզայնն ընկալվում է նաև որպես գեղարվեստական նախագծման արդյունք:

Այսօր դիզայնի խնդիրն է ծառայել կոնկրետ մարդուն, սպառողին և նրա անմիջական շրջապատին: Այսինքն՝ դիզայնը մարդու ստեղծագործ գործունեության արդյունքն է և իրականացվում է մարդու համար, ծառայում է մարդուն:

Հոդվածում հիմնավորվում են բնապահպանական դիզայնի կենսաբանական հնարավորությունները նպատակահարմար օգտագործելու բազմաթույլ միջոցները: Բերվում են տարբեր գիտնականների ու մասնագետների կարծիքներ դիզայն հասկացության մասին: Վերլուծվում են բնապահպանական դիզայնի գործընթացներում բնության պահպանության և արդի մշակույթի

պահանջների ու մոտեցումների խնդիրները: Հիմնավորվում է նաև բնապահպանական դիզայնի մասին ամբողջական ուսմունքի մշակման անհրաժեշտությունը:

Տալով «բնապահպանական դիզայն» եզրույթի բացատրությունը՝ ներկայացվում են նրա նախագծային ստեղծագործական բնույթը, դիզայնի տվյալ տարբերակի էությունը, նրա մեջ ներառվող նախագծման գեղարվեստական, տեխնիկական, բնապահպանական սկզբունքները, ճարտարապետական նախագծման եղանակները, միջոցներն ու գործունեության արդյունքները:

Բանալի բաներ – բնապահպանություն, դիզայն, մշակույթ, արվեստ, մարդ, գեղագիտություն, ճարտարապետություն, բնություն:

ЭКОЛОГИЧЕСКИЙ ДИЗАЙН КАК СОВРЕМЕННОЕ НАПРАВЛЕНИЕ

ЛИЛИТ МЕЛИКЯН

В статье экологический дизайн представлен как определенный уровень развития человеческого общества. Проанализированы самые различные достижения человечества в области дизайна и совокупность тех признаков, которые отражают прошедшие этапы культуры и искусства, их настоящее и ориентиры на будущее.

Экологический дизайн представляет проблемы окружающей человека природной среды, решает социально-культурные, бытовые, технические и эстетические проблемы формирования гармоничной предметной среды, созданной средствами производства для жизни и деятельности человека. То есть дизайн воспринимается также как результат художественного проектирования.

Сегодня задача дизайна – служить конкретному человеку, потребителю и окружающей его среде. Иными словами: дизайн – результат творческой деятельности человека, осуществляется для человека, служит человеку.

В статье обосновываются различные средства целесообразного использования биологических возможностей экологического дизайна. Приводятся мнения различных ученых и специалистов о понятии дизайна. Анализируются вопросы охраны природы и требований и подходов современной культуры к процессам экологического дизайна. Обосновывается также необходимость разработки целостного учения об экологическом дизайне.

Давая объяснение термина “экологический дизайн”, раскрываются его творческий проектный характер, сущность данного варианта дизайна, используемые в нем художественные, технические, экологические принципы проек-

тирования, способы, средства архитектурного проектирования и результаты деятельности.

Ключевые слова – экология, дизайн, культура, искусство, человек, эстетика, архитектура, природа.

ENVIRONMENTAL DESIGN: A MODERN TREND

LILIT MELIKYAN

This article presents environmental design as an established development stage in human society. All different intercontinental design achievements and fusion of parameters expressing culture and art perspectives of various stages in the past, present and future are analyzed as well.

Environmental design puts forward environmental material problems surrounding human beings. It solves with the help of industrial facilities fundamental problems dealing with sociocultural, commonplace, engineering and aesthetic issues in order to create a harmonious material environment essential to human life and activities. This means that environmental design is as well perceived as a result of esthetic design.

Today the main issue of design is to serve human beings, consumers and their immediate environment. In other words, design is the outcome of human activities and is implemented for humans and serves them.

The article substantiates the diverse means of reasonable application of the biological potentiality of environmental design. Melikyan also refers to multiple views of various design scientists and specialists concerning the conception of design. Protection of nature, human requirements and tendencies of modern culture in environmental design planning are also considered. The necessity for enhancing the entire doctrine of the environmental design is established.

Melikyan providing the article with an elucidation of the term *environmental design* discloses its creative nature. The essence of this particular alternative, which encompasses artistic, engineering, environmental principles, methods, ways and the undertaking results of the architectural design and the outcome of the activity.

Key word – ecology, design, culture, art, human being, aesthetics, architecture, Nature.